

Մեզ գրում են ՎԱԳԱՐՇԱՊԱՏԻՅ՝ հետևելով  
Հարցաքննություններից յետոյ Գեորգիան ձե-  
մարանի Հայաստանի աշխարհագրութեան ուսու-  
ցիչը մանկավարժական ժողովի ժամանակ տա-  
քացած կերպով կամենում է համոզել, որ պէտք  
է Հայաստանի աշխարհագրութեան վրա աւելի  
ծանր աշխույժ նայել և դասերի թիւը աւելաց-  
նել, խախտողականից մինը ընդհատում է պա-  
րոնին ասելով. «Հէ՛ր, ինչ կը պոռաս, ինչ Հա-  
յաստան. հերթը չէր ինչ որ խաբեցիք քիւրդ և  
տաճիկ ազգերը Հայաստանով, մեզ ալ կուղէք  
նոյնն ընել»:

ՆՈՒՅԻՍԻՅ մեզ գրում են որ յոյս կայ այդ  
քաղաքի հայոց դպրոցի բարեկարգելու մասին,  
որովհետեւ Վարդապետ կոնստանտնուպոլսից շուտով  
հրաման պէտք է գալ ընդ միշտ հեռացնել ու-  
սուցմանը հէր Սիմէոն քահանային և նրա  
սիրելի Համարձում տիրացուն, որոնք միակ  
խոնարհներն էին ուսուցմանը առաջադիմու-  
թեան:

ԲԱԳՈՒԻ մեր թղթակիցը հաղորդում է մեզ,  
որ այդտեղի Մարգարէական ընկերութեան  
դահլիճում մտադրութիւն կայ Հայաստանի աշ-  
խարհագրութիւնից հրապարակական դաստի-  
սութիւններ անել:

ՆՈՐ-ԲԱՅԱՋԵԹԻՅ մեզ գրում են որ բաւա-  
կան ժամանակ այդտեղ անձրև չէր գալիս, այն-  
պէս որ հացը սկսեց կրկին թանկանալ, Բայց  
յուլիսի 3-ին երեկոյեան բաւական լաւ անձրև  
եկաւ, որ և խոտանում է լաւ հունձ:

Մի թիֆլիսցի պարոն գրում է մեզ հետե-  
ւելով. «Գուք տպիցիք ձեր լրագրում Ներսի-  
սեան դպրոցի գանձից 3,000 ռուբլ կորչելու  
մասին և տէր Վստոյ խորագրանի գանձապահի  
պաշտօնից հեռացնելու մասին: Բայց ո՞վ է այդ  
բանի վրա ուշադրութիւն դարձնողը: Հողաբար-  
ձութիւնը շատ թույլ է վարվում: Տէր Վստոյ  
խորագրանից որքան տարի չարեանակ հողաբար-  
ձու էր, գանձապահ էր և տնտես մի և նոյն ժամա-  
նակ: Ո՞վ էր խմայնում երեխաներին ներկած  
թէյ և ուրիշ շատ բաներ անում որ ժամանակով  
հետզհետէ հանդէս կը դուրս գան: Թիֆլիսի քա-  
հանաների մէջ կան, ճշմարիտ է, հարուստներ,  
բայց որը մեր քահանաներից այդքան կարճ ժա-  
մանակում, բեռնաւորված լինելով անագին ըն-  
տանիքով, կարողացաւ 10 հազար ռուբլիանոց

մարայքան հոգս քաշելու պահանջ չը կայ—պա-  
րագրութիւնի պրոգրամման յայտնի է—ուսիր գը-  
րագրութիւն, կայ ժամանակ՝ աւել ուսիր: Ա-  
մենակարեւոր խնդիրն այն է թէ՛ ինչպէս պիտի  
կազմել այդ դպրոցները և ինչպէս ուսուցա-  
նել:

Մի փոքր ընդհատումից յետոյ Բեֆերենտի  
գեկուցման առիթով վիճաբանութիւն նշանակ-  
վեց: Վիճաբանութիւնների ժամանակ ներկայ  
գտնվողներից մի քանիսը ասացին թէ՛ չարժա-  
կան դպրոցների հիմնարկութիւնը խախտու է ու  
մինչև անգամ վնասակար, միւսները յայտնեցին  
թէ՛ չարժական դպրոցների հիմնարկութիւնը օգ-  
տաւէտ է և իրագործելի միայն ուրիշ սկզբունք-  
ների վրա: Առաջինները իրանց կարծիքը հիմ-  
նում էին այն բանի վրա թէ՛ չարժական դպ-  
րոցները արժան չեն նստի գիւղացուց և թէ  
այն կարճ ժամանակամիջոցում, որ նշանակած է  
ուսման համար, չէ կարելի սովորեցնել զբաղ-  
տութիւն այնքան, որ նա կարողանայ օգուտ  
բերել: Մի պարոն առաջարկեց չարժական դպ-  
րոցի համար հետեւել պրոսկոլը—ճակել մի քա-  
նի գիւղեր, բաժանել դրանց մի քանի խմբերի  
և ուսումը սկսել առաջ մի խմբում, յետոյ միւս  
խմբում, յետոյ երրորդում մի մի տարի իւրա-  
քանչիւրում և, վերջապէս, վերադառնալ առա-  
ջին խմբին: Գալուցի այդ տեսակ կազմակեր-  
պութիւնը, այն պարոնի կարծիքով, կը տայ  
միջոց ոչ միայն գրագիտութիւն սովորեցնել, այլ  
և հաղորդել մի քանի տեղեկութիւններ, որով-  
հետեւ երկու տարուց յետոյ կարելի կը լինի նո-  
րոգել յետագայ պարագայումները: Երկրորդ վի-  
ճաբանութիւններից յետոյ ժողովի անդամները  
չեկան ոչ մի եզրակացութեան: Այդ բացատր-  
վում է նրանով, որ ժողոված ուսուցիչները  
նախապատրաստված չէին հարցի քննութեան

տուն առնել, ինչպէս առաւ տէր Վստոյ գան-  
ձապահ տնտեսը Թիֆլիսի Օրբելիանովսկայա փո-  
ղոցի վրա: Այդ բոլոր բաների վրա մեր լուսա-  
ւորված հողաբարձուները աչքերը փակում են:  
Միթէ մեծ բան է երեք հազար ռուբլ, ասում են  
նրանք, լաւ է որ երեսուն հազար չէր: Գրանով  
են միտքարկում: Բայց այնու ամենայնիւ այդ  
փողերի կորչելու պատճառով շատ ծախսեր այս  
տարի ստիպվեցան կարճացնել և որդեգրներին  
ամբարնոց չը կարողացան տանել: Իմ կարծի-  
քով պէտք է դատաստանական քննութեան են-  
թարկել հողաբարձուներին ինչպէս որ պէտք է  
ենթարկվի դատաստանական քննութեանը պ-  
լիստով, որ նոյնպէս գանձապահ էր ուսուցիչ  
օրիորդական դպրոցներում և որի օրով կորա-  
կանձից մի յայտնի գումար: Գումարի քանակու-  
թիւնը այդտեղ ոչինչ նշանակութիւն չունի, այդ-  
տեղ սկզբունքն է նշանաւոր: Հասարակական  
փողերի վատնողին պէտք է մատնել դատարանի,  
դա իւրաքանչիւր քաղաքացու պարտքն է»:

ՄՕԶԳՈՎԻՅ մեզ գրում են: «Արդէն կը լինի  
5 ամիս որ տեղիս քաղաքագլուխ պ. Թուշմա-  
լեան բացակայ է Մոզգովից, իսկ նրա օգնական  
պ. Մէդլիշով շատ վատ է կառավարում քաղա-  
քային գործերը, բոլորն էլ դժգոհ են նրանից  
և գործերի անձնութեան և դանդաղութեան  
պատճառով շատերը մեծ կորուստներ են կը-  
րում»:

Մեզ գրում են Մոզգովից, որ յունիսի 25-ին  
ուսուցիչները խումբը դիտաւորութիւն ունի մի  
հայերէն թատրոնական ներկայացումն տալ յո-  
գուտ և. Պոլսի (Միացիալ) ընկերութեան:

Նուխու գաւառի Հաճոթիկ և Բեգլարքեանդ  
գիւղերի ուսուցմանը ներկայից փակվել են և ոչ ոք  
ուշադրութիւն չէ դարձնում այդ տխուր երևոյ-  
թի վրա: Յաջորդ չը կայ, չը գիտեն ո՞ւմ դիմեն:  
Նուխու յաջորդի բացակայութեան ժամանակ  
բոլոր գործերը յանձնվել են տէր Սիմէոնի և  
նրա քարտուղար Կարապետին: Գա մի և նոյն է  
որ հովուի բացակայութեան ժամանակ գաւառը  
զայլերին յանձնել:

համար ու մասամբ էլ նրանով, որ չարժական  
դպրոցների վերաբերմամբ հարցը յարուցված է  
անժամանակ: Շարժական դպրոցների հիմնար-  
կութեան հակառակորդները յայտնեցին այն  
միտքը թէ՛ չարժական դպրոցները կարող են  
նպաստել անգրագիտութեան բնօրէն վիճակին, բայց  
այն ինչ այն հարցը թէ՛ ինչու տղայք դպրոցից  
դուրս դալուց յետոյ գրագիտութիւնը մոռա-  
նում են—ուժովից յունիսի 4-ին, այդ հանգա-  
մանը ընդհատեց նրանց վիճաբանութիւնները:  
Այժմ մեզ մնում է ասելու մի քանի խօսք  
չարժական թանգարանների մասին: որ կարգաց-  
վեց, ինչպէս յիշեցի վերևում, յունիսի 3-ին  
Պ. Բեֆերենտը իր գեկուցման մէջ յայտնեց թէ՛  
չարժական թանգարանի հիմնարկութեան նպա-  
տակը ինչ է եղել, նա ինչ սկզբունքների վրա  
է հաստատված և ինչպէս պիտի օգտվել թան-  
գարանից:

Մեր գիւղական դպրոցները իրանց աղքատու-  
թեան պատճառով չեն կարող ձեռք բերել այն  
բոլոր դպրոցական ձեռնարկները ու գոր-  
ծիքները, որոնք աշակերտացը բնական գի-  
տութիւններ հաղորդելու համար կարևոր են:  
Այդ թերութիւնը փոքր ի շատէ լրացնելու  
համար արդէն կազմվել է Պետերբուրգի նահան-  
գում չարժական թանգարան (մտադրութիւն կայ  
կազմելու դրա նման թանգարաններ և իւրա-  
քանչիւր նահանգում): Շարժական թանգարան-  
ները տեղափոխվում են մի դպրոցից միւսը և  
այդպիսով միջոց են տալիս դպրոցների մի ամ-  
բողջ խմբի օգտվել այդ դպրոցական գործիք-  
ներից: Թանգարանի գործիքների օգնութեամբ  
կարելի կը լինի հաղորդել մարդկային գիտու-  
թեան բոլոր ճիւղերից վերցրած գնանշան տե-  
ղեկութիւններ: Այդ տեղեկութիւնները արմա-  
տախիւ են անում գիւղական չրջանից սնտի-  
պաշտութիւնները ու նախապաշարմունքները:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„ПОРЯДОКЪ“ ԼՐԱԳԻՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒ-  
ԹԻՒՆԸ

„ПОРЯДОКЪ“ լրագրի մէջ կարգում ենք  
հետեւեալ թղթակցութիւնը Բերլինից:

Պաշտօնական լրագրիները առհասարակ  
ազատամիտների և մասամբ առաջադէմնե-  
րի վրա ամենաժանր մեղադրանքներ են  
դնում, օրինակ նրանց մեղադրում են հայ-  
րենիքին և գահին դաւաճանելու մէջ:  
„Provinz. Corresp.“ լրագիրը աւելի հե-  
ռու է գնում և պնդում է, թէ առաջա-  
դէմները ստեղծեցին „կուլտուրական կռի-  
ւը“ պապականութեան դէմ և թէ նրանք  
յարձակվում էին ոչ թէ եկեղեցու վրա,  
իրեւ քաղաքական ոյժի վրա, այլ մաքա-  
ռում էին կրօնի դէմ, թէպէտ առաջադէմ  
կուսակցութեան անդամներից ոչ մէկը ոչ  
թէ միայն կրեք մինիստր չէ եղել, այլ և  
չէ կառավարել որ և է վարչական հիմնար-  
կութիւն: Այդ բոլոր մեղադրանքները մինչ  
այն աստիճան չափազանցած և ծիծա-  
ղելի են, որ նրանց մասին խօսելն անգամ  
չարժէ, բայց այդ մեղադրանքներից մէկը  
անկարելի է անուշագիր թողնել: Գա առա-  
ջադէմների միապետական զգացմունքների  
պակասութեան մեղադրանքն է:

Առհասարակ գերմանացիները և մանա-  
ւանդ պրուսացիները փողուց յայտնի են ե-  
ղել հաւատարմութեամբ դէպի միապետա-  
կան զաւարտները և սիրով դէպի թա-  
գաւորող տունը: Բացի սօցիալ-դէմօկրատ-  
ներից և հանրապետականներից ամբողջ  
Գերմանիայի մէջ հազիւ թէ կարելի լինի  
գտնել 100-150 մարդիկ, որ կարողանային  
երեւակայել գերմանական պետութիւնները  
այլ կերպ, քան թէ ժառանգական միապե-  
տութեան կառավարչական ձեռքի Այնու-  
ամենայնիւ անկարելի է հերքել աչքի ընկ-  
նող այն փաստը, որ գերմանացիների միա-  
պետական զգացմունքները նուազած են:  
Նրանք մինչև այժմ էլ յարգում են միա-  
պետական սկզբունքը, բայց չեն հաւատում

պաշտութիւնները ու նախապաշարմունքները:  
Հարկաւոր է հիմնել թանգարան այնտեղ, ուր  
հնարաւոր է. առ այս պիտի նկատել, որ չար-  
ժական թանգարաններ հիմնողները աչքի առաջ  
պիտի ունենան ոչ միայն դպրոցները, այլ և ժողո-  
վուրդը: Թանգարաններում ամենայն բան բացատ-  
րողներ և առաջնորդողներ պիտի լինեն, Բե-  
ֆերենտի կարծիքով, գիւղական ուսուցիչները:  
Բայց որովհետեւ թանգարանի միջոցով ի նկատի  
է առնվել հաղորդել տարրական տեղեկութիւն-  
ները քննադատութիւնից, պատմութիւնից, աշխար-  
հագրութիւնից, մատենատիպից, ֆիզիկայից և  
այլն, ուրեմն նրա հիմնողները ընտրել են հա-  
մապատասխանող գործիքներ. տեխնօլոգիայից և  
գիւղատնտեսութիւնից տեղեկութիւններ հաղոր-  
դելու մտադրութիւն չէ եղել, աստի և համա-  
պատասխան գործիքներ չեն մտել թանգարանի  
կազմութեան մէջ:

Թանգարանի կազմութեան մէջ գործիքներից  
գլխաւորապէս մտել են նկարներ, որովհետեւ դը-  
րանք աւելի յարմար են ճանապարհ տանելու հա-  
մար: Բայց թէ ինչպէս պիտի օգտվել թանգա-  
րանի մէջ մտած գործիքներով, դրա մասին Բե-  
ֆերենտը ոչինչ չասաց: Այդ բանը առիթ է տա-  
լիս մեզ մտածելու, որ երեկոյեան պարագայում  
ներքին ժամանակ վ. քաղաքային դպրոցում ի  
նկատի է առնվել ցոյց տալ թէ՛ ինչպէս պիտի  
օգտվել այդ գործիքներով:

Բեֆերենտի գեկուցման առիթով վիճաբանու-  
թիւնները երկար չը շարունակվեցան, որովհետեւ  
ամենքը ամենաձայնեցան այդ տեսակ թանգա-  
րանների օգտաւէտութեան հետ, իսկ մի քանիսը  
հաւանութիւն չը տուին այն նպատակների սահ-  
մանափակութեանը, որ ունեցել են ի նկատի  
թանգարանի կազմութեան ժամանակ, իսկ միւս-  
ները թանգարանի մէջ մտած գործիքների ընտ-

այդ սկզբունքի սրբութեանը և յախոնա-  
կանութեանը: Մի խօսքով առաջ միապե-  
տական սկզբունքը կուլտուրական առարկայ  
էր, իսկ այժմ նա դարձել է պատմական  
անհրաժեշտութիւն, որ պէտք է ընդունել,  
քանի որ նա գոյութիւն ունի: Թէ լուսա-  
ւորված դասերի և թէ ժողովրդի զգաց-  
մունքների այդ փոփոխութիւնը կատարվել  
է վերջին 15 տարիների ընթացքում—  
բայց նոր ուղղութիւնը այնպէս է արմա-  
տացել, որ անկարելի է վերադառնալ ան-  
ցեղին: Շատերը այդ երեւոյթը չափազանց  
տխուր են համարում, բայց ո՞վ է մեղա-  
ւոր: Ահա, իմ կարծիքով, հետաքրքիր և  
գերմանական գործերը ձշգուծեալ հաս-  
կանալու համար մի նշանաւոր խնդիր: Ար-  
դեօք ձշմարիտ այդ երեւոյթի պատճառ-  
ները առաջադէմներն են, ինչպէս հաւա-  
տացնում են պաշտօնական լրագրիները: Իմ  
կարծիքով այս հարցին երկու պատասխան  
չէ կարելի տալ. գերմանացիների մէջ միա-  
պետական զգացմունքների թուլացնողները  
եղել են նոյն պետութիւնը, որտեղ այդ  
զգացմունքը չափազանց արմատացած էր,  
այսինքն Պրուսիան և նոյն մարդիկ, որոնք  
ստեղծեցին գերմանական միութիւնը պա-  
տերազմի և բռնութիւնների օգնութեամբ:  
Իշխանութիւնից զրկված իրանց ժառանգա-  
կան փոքր երկիրները բոլոր թագաւորները,  
որոնք այժմ անյայտութեան մէջ են ապ-  
րում, բոլոր ոչնչացրած գահերը, ինչպէս  
Հանսօփերի գահը, իրանց իրաւունքները  
պաշտպանող և արհամարված իշխանները,  
որոնց պատժում են, իրեւ ապստամբների,  
նրանց կայքերը խլելով, այդ բոլորը չէ նը-  
պաստում միապետական զգացմունքների  
տարածմանը ժողովրդի մէջ: Բայց այդ  
զգացմունքները չափազանց մեծ ֆլաս են  
կրել և կարող են արմատախիլ լինել այն  
թշուառ դրութեան շնորհիւ, որի մէջ զը-  
ցել է Պրուսիան գերմանական առանձին  
պետութիւնների ժառանգական իշխաննե-  
րին, որոնց նա դեռ ևս գահնկէց չէ ա-  
րել և որոնց կալուածները դեռ վերջնա-  
կանապէս իր հետ չէ միացրել: Խրաքան-

թիւնը անյաջող համարեցին. այդ նկատ-  
րութիւնները շատ ճշմարիտ էին և արդարացի:  
Ժողովի անդամներից մի քանիսը այդ գեկուց-  
ման առիթով յայտնեցին թէ՛ այն տեղեկու-  
թիւնները, որ պիտի հաղորդվեն թանգարանի  
գործիքների միջոցով, քիչ նշանակութիւն ու-  
նեն գիւղացուց համար, իսկ մի քանիսները այդ  
գործիքներից ոչ միայն օգուտ կարող են բերել  
այլ և ֆլաս, որովհետեւ դրանց օգնութեամբ ա-  
րած փորձերը չեն կարող լաւ բացատրվել ու  
հասկացվել առանց նախապատրաստութեան ֆի-  
զիկայից, այդպէս օրինակ մի քանի փորձը  
կենտրոնաձիգ մեքենայի վրա, աւելի օգտա-  
ւէտ կը լինէր ժողովել այնպիսի գործիք-  
ներ, որ դրանց օգնականութեամբ կարելի լինէր  
հաղորդել այնպիսի իսկ գործնական գիտութիւն-  
ներ, որոնք ամենակարեւոր են գիւղական կե-  
ցութեան համար: Բեֆերենտը այդ նկատողու-  
թեանը ընդգիծաւստեց, ասելով թէ՛ ժողովր-  
դական ուսուցիչները չեն կարող հաղորդել գիւ-  
ղացուց այդ գիտութիւնները, որովհետեւ իւրա-  
քանչիւր գիւղացին դրա մասին աւելի շատ գի-  
տէ, քան թէ ժողովրդական ուսուցիչը: Ժողովը  
դական դպրոցների դիրեկտորը դրա առիթով  
նկատեց թէ՛ թանգարանի կազմութեան ժամա-  
նակ նկատի ենք ունեցել հաղորդելու ոչ թէ  
տեխնիկական գիտութիւններ, այլ հանրակրթա-

Երեկոյեան կարդացվեց Մուլթորթի մասին  
և մի և նոյն ժամանակ ցոյց տուին մի քանի  
նկարներ ու փորձեր էլէկտրականութեանից:

Ծովակալ Ա. Գալստեանց

չիւր ժողովուրդ, մինչև անգամ գերմանա-  
ցիներէն աւելի քիչ զարգացած, կարող է  
շուտ հասկանալ, թէ ինչ նշանակութիւն  
ունեն այդ անկախ անուանված թագաւոր-  
ները, որոնք իշխան Բիսմարկի հըռ հպա-  
տակներն են և որոնց կառավարութիւնները  
խոնարհութեամբ կատարում են Բերլինից  
ստացված հրամանները, թէպէտ այդ հրա-  
մաններին նրանք չեն համակրում, բայց  
կատարում են, որովհետեւ նրանց հրամայ-  
ված է: Թագաւորներն այդ ակներե անգո-  
րութիւնը, այն մարդկերանց լուսթիւնը,  
որոնց առաջ մի ժամանակ խոնարհվում  
էին գերմանացիները, չափազանց տխրա-  
նում է և վրդովում է վերջիններին: Գեր-  
մանացիները դեռ ևս սիրում են իրանց  
թագաւորներին մանաւանդ իբրեւ զժողով  
մարդկերանց, բայց իբրեւ միապետների նը-  
րանց բոլորովին չեն յարգում: Կայսերական  
միապետութիւնը չէ փոխարինում գերմա-  
նացի անհատ ժողովուրդներին միապետական  
զգացմունքները և դրա պատճառը շատ  
բնական է: Ինչ որ վերաւորում է ժողո-  
վրդի ինքնասիրութիւնը, կարող է նրան  
երկիւղ ներշնչել և ստիպմամբ հնազանդեց-  
նել, բայց չէ կարող նրա մէջ սէր և յար-  
գանք ծագեցնել:

ՆԱՄԱԿ ԹԻԻՐԻՍԻԱՅԻՑ

Վ. Պօլսի, 3 յուլիսի 81.

Ներսէս պատրիարքը չը գիտեմ քանիբերորդ  
անգամուան համար իր հրաժարականը տուաւ  
անցեալ շաբաթ և ութ օր վերջը, երեկի օրը,  
դարձեալ ետ առաւ դայն: Մարգարէ պէտք չէ  
ըլլալ գուշակելու համար թէ խիտ մօտ ժամա-  
նակէ վերջը Ներսէսը դարձեալ պիտի հրաժարի  
իր պաշտօնէն: Այսպիսի անհասկանալի մի եղե-  
լութեան իրական պատճառները պէտք չէ որ  
անծանօթ մնան մեր ուսումնական ազգայնոց և  
հասկանան վերջապէս թէ ինչ են այս տխրալի  
երևոյթին շարժառիթներն:

Կարելի է ասել թէ Վ. Պօլսի մէջ Ներսէսի  
նման ժողովրդի համակրութիւնը վայելող մի  
պատրիարք չէ եկած: Ո՛չ մէկը չէ կարողացեր  
գուցէ զիտնալ իրեն չափ թէ ազգային էական  
շահերն որտեղ և ինչպէս պաշտպանուելու են:  
Նա մի գործ է սկսած զոր գլուխ հանելու փա-  
փաքն ամենէն յառաջ ինքն պէտք է զգայ  
հարկաւ: Ի՞նչու կը հրաժարի ուրեմն և այսպէս  
ստեպ:

Ներսէս պատրիարքը մի տեղական հիւանդու-  
թեան ենթակայ է որ ամեն ժամանակ իբր բուն  
իր հրաժարման պատճառը յառաջ կը բերէ—  
բայց այդ հիւանդութիւնը, նոյն իսկ իր բժշկաց  
վկայութեամբ, չէ արքան սաստիկ և յառա-  
ջացած որ թոյլ չը տայ իրեն գոնէ ազգին քա-  
ղաքական շահերուն վրա հսկել, և ունի բաւա-  
կան անձնութիւններ մինչև իր վերջի չունը  
աշխատելու համար: Ներսէս քաջատիր է բա-  
ւական պաշտօնական պահանջանքն ականջ չը  
կախելու համար: Նա լաւ գիտէ թէ, այսպիսի  
ժամանակի մէջ, երբ հայոց հայրը այնքան սերտ  
կերպով կապուած է իր անուանը հետ, որքան  
իր ասպարէզէն քաշուելը կրնայ վնասել ազգին  
ապագային:

Այս բոլոր հանգամանաց մէջ երբ նա կը  
պնդէ կրկին թողելու ազգային վարչութեան  
ղեկը, և կուզէ հեռանալ այն ժողովրդէն որ  
յանհունս կը սիրէ և կը յարգէ իր անձը, այս  
բանին միմայն և զլիսաւոր պատճառներն են,  
ազգային ընդհանուր ժողովը և տէրութեան մօտ  
պաշտօն ունեցող ստորակ պարոններն, որք  
է ֆէնդի կը կոչուին:

Ազգային ընդհանուր ժողովը, որ աւելի ճիշտ  
կըլլայ ազգային պատուհաս անուանել,  
ձեզ գուցէ ծանօթ է թէ ինչպէս և որ անձերէ  
կազմուած է: Սորա վրայ ուրիշ ատեն և ման-  
րամանաբար պիտի խօսեմ ձեզի: Այդ ժողովը  
զվաւորապէս երկու մասերէ կը բաղկանայ:  
Մին ամագոյն մաս առուածն, թոյլ, ապի-  
կար, անուս, որ և է միջոցներով վարկ ստացած  
անձինքնէ կազմուած մէկ խումբ, որք ոչ մէկ  
պրօգրամ չունին և ոչ մէկ հոծ մարմին կարող

են կազմել հարկ եղած ատեն փոքրագոյն մասին  
դէմ դնելու համար: Այս վերջինը կը բաղկանայ  
չուրջ 10 կամ 15 անձերէ, ազէս և կոպիտ  
տիրացուներ, որք չը կարողանալով մի բնկերա-  
կան միմակ ունենալ հասարակութեան մէջ, ազ-  
գին գործերուն մէջ կը փնտրեն իրենց ամեն  
փառասիրութիւնն նա մանաւանդ շահերը: Ամեն  
ընտրութեան ժամանակ դուռ դուռ կը շրջին  
քուէ մուրալու համար և ամեն կերպարանք  
կառնեն ժողովրդեան սիրտը շահելու համար:  
Սահմանադրութեան հաստատութենէն ի վեր  
սոցա ըրած չարքն չէ կարելի համառօտ կեր-  
պով պատմել: Այժմ աշխարհ ըսինք թէ Ներ-  
սէսի աթոռն բարձրացած օրէն այդ խմբակը  
ուրիշ հոգ չունի եթէ ոչ նա հրաժարեցնել, կա-  
ցութիւնը նորա անտանելի ընելով: Ներսէս  
իր նախորդներուն նման ոչ ձեռքբերին խաղա-  
վեք կարէ ըլլալ և ոչ իրենց խորհուրդին կը  
զիմէ որ և է ազգային գործ յառաջացնելու  
համար: Այս կուսակցութեան պարագլուխներն  
են, աշխարհականաց կողմը, Ս. Փափաղեան և  
Քրիստոսատուր անուն չաճախնդիր և խառնա-  
կիչ վարժապետները, իրենց գաղափար առաջնորդ  
ունենալով մէկ խորամանկ անձ որ ժողովին մէջ  
մեծ դիրք մը ունի: Եկեղեցականաց կողմը կան  
Մատթէոս եպիս. Իզմիրեան անուն փառաւոր,  
որ Մանկունի եպիսկոպոսին ներշնչմամբ և ա-  
ջակցութեամբ պատրիարքական աթոռը կուզէ  
բարձրանալ և ուրիշ եպիսկոպոս որ նմանապէս  
փափաքող է պատրիարքական միթիւ վրայ դե-  
տեղել իր իշխանական թաղը, բայց ունի բաւա-  
կան խորամանկութիւն խիտ յայտնի կեր-  
պով ցոյց չը տալու համար իր այս ցանկութիւ-  
նը: Ներսէս պատրիարքն զիւրազգաց և իր ար-  
ժանապատուութիւնը ճանաչող մի անձ է, ուրեմն  
սոքա կարող են զիւրութեամբ զոգնեցնել զայն  
իւր կացութենէն, շարունակ դաւադրելով իրեն  
դէմ և անարդական ակնարկութիւններ ընելով  
իր երեսին: Մեր ազգային ժողովի մէջ Եւրօպիոյ  
պարլամենթներուն նման, ամեն մարդ ազատ է  
հարցապնդումներ (interpellation) ընել նախա-  
գահին, բայց անյարմար, կոչտ և վիրաւորեցու-  
ցիչ ձևով: Այս միջոցով էր անձ որ անցեալ  
շաբթու առանց պատճառի, առանց գրգռու-  
թեան, յարձակեցան նորէն նախագահին վրայ,  
որ չը կարենալով առաւել հանդուրժիլ հրա-  
ժարեցաւ անմիջապէս և դուրս ելաւ: Ընդ-  
հանուր ժողովը նոյն օրը մի պատգամաւորու-  
թիւն յուղարկեց նրա մօտ որ աղաչէ շարունա-  
կել իր պաշտօնը: Այս պատգամաւորութեան  
մօտակցեցան ի հարկէ այդ աղուէներն ալ  
իբր թէ պատրիարքին պաշտպաններէն են ի-  
րենք ալ:

Գանք է ֆէնդի ըստած պարոններուն: Սո-  
քա ամենքն ընդհանուր ժողովի անդամ չեն,  
բայց ամենքն ալ ոտքով գլխով ազգային գոր-  
ծոց մէջ են միշտ: Սոքա այդ էֆէնդիներն են  
որք Ս. Սթէֆանոյի դաշնադրութեան կնքուելու  
ժամանակ օրն երեք անգամ զազանի ժողովներ  
կընէին իբր թէ հայոց շահերուն աշխատելու  
համար, և որպէս զի, եթէ պատահմամբ շահաւոր  
բան մը ըլլայ հայերուն, իրենք նոցա հեղինակն  
հռչակուին և մէկ մէկ պաշտօն ստանան նորա-  
կալով հանգամանաց շնորհիւ: Կը կարծէին որ  
այն օրը թիւրքի վերջը եկած էր իսկապէս, ուս-  
տի ի հարկէ անկէ երես կը դարձնէին: Ո՞րոնք  
էին այդ էֆէնդիներն և ո՞ր կը ժողովէին, կըր-  
նանք ցոյց տալ եթէ հարկ է: Պերլինի դաշնա-  
դրութենէն վերջը տեսան որ թիւրքը տակաւին  
կեանք ունի և ուզեցին օգուտ քաղել և նորա-  
նոր պաշտօններ ստանալ: Բայց թիւրքը լաւ  
հասկացած էր թէ այնուհետև որքան վտանգու-  
թիւն պէտք էր ունենալ առհասարակ քրիստո-  
նեայ պաշտօնականներու վրայ և այն օրէն ի վեր  
պաշտօն, աստիճան, պատուաւան ամենայն ինչ  
մերժեցին այդ տարրին: Այս ժամանակ հայ է-  
ֆէնդիները կարծեցին թէ հայոց հարցին երևան  
գալը և պատրիարքին արարքները միայն ցրտու-  
թիւն ձգեցին ազգին և կառավարութեան մէջ և  
սկսան ոչ միայն թիւրք նախարարներու մօտ  
նորա վարմունք պակասարկել և ծաղրել, այլ և  
պատրիարքի երեսին ամեն ժամ յանդիմանու-  
թիւններ տեղացնել, ըսելով թէ նա ծուռ ճա-  
նապարհ է բռնած, թէ հայոց ազգն թիւրքին  
հետ բարեկամ ըլլալով կրնայ ամեն բարենորո-  
գում ձեռք բերել, և միւս կողմանէ հայ ժողո-  
վրդեան այնպէս հաւատացնել ուզեցին թէ Հա-  
յաստանի հարստահարութեանց աւելնալուն պատ-  
ճառը նոյն իսկ Ներսէսի վարմունքն էր տէրու-

թեան հետ: Չը գիտեմ թէ համարձակեցան  
ըսել նաև թէ Հայաստանի սովի պատճառն ալ  
Ներսէսն էր: Հայ էֆէնդիներն, որ պատրիարքի  
մօտ կը մտնեն ամեն ժամանակ, շարունակ դայն  
կը յանդիմանեն այսպէս և դուրսը կը հայածնու:  
Մարդ հրեշտակային համբերութիւն ունենալու  
է այսքան նեղութեանց տուելու համար:

Այս էֆէնդիներուն մէջ աւելի երևան կեցող-  
ներն են, Ս. Ապրո որ դրամական մի մշուշա-  
պատ պաշտօն ստանալէն ի վեր կառավարու-  
թեան երեսին ինկած է, ինչպէս ինկած է և Ս.  
Համամճեան: Յ. Նուրեան, վատահոգութեան և  
փառամոլութեան տրպարը: Յ. Տաղեան, որ փա-  
շաղկիւստ աստիճան ստանալու համար ամեն  
մատուցութեան կարող է: Ս. Մաքսուդ անդապ և  
չաճախ պետական սեղանաւորը: Ա. Կօջեան,  
թիւրքաց կողմէն կարգուած դատարկագլուս  
փատաւարանը և այլ մէկ քանի կուրթիդաւն  
էֆէնդիներ, պէյեր և փաշայներ, որոց անուններն  
և վայելուչ անկաններն յայտնի են:

Կը հարցունեմ ձեզ, երբ բոլոր այս բոլորնի-  
նը կերթան շարունակ զպատրիարքը Բ. Գու-  
ուր, պալատը վատահամբաւելու և հայերը բոլո-  
րովին թիւրքաց քաղաքականութեան համակիր  
ցոյց տալով, զայն միայն մեղապարա յայտնե-  
լու: Երբ խորհուրդ կը տան թիւրք պաշտօնաւո-  
րներու որ պատրիարքական խնդիրները չը կա-  
տարեն, երբ կերթան թիւրք մամուլը նորա դէմ  
գրգռելու, կարելի է մէկ մարդու համբերել, մը-  
նալ և գործել:

Ուրեմն Ազգային ժողովը և հայ էֆէնդիներն  
են որք պատրիարքի կացութիւնը անտանելի  
ըրած են, և որքան որ այս անգամ դարձեալ  
հրաժարական յետ առաւ, քիչ ատենէն նորէն  
պիտի ստիպուի քաշուելու չարին: ձեր ի գլուխ  
ձեր ըսելով: Ազգային ժողովը և էֆէնդիներուն  
խումբը միշտ աւելի վնաս հասուցեր են ազ-  
գին քան թէ բարիք: Ժողովուրդն լաւ կը գիտ-  
հատէ իւր պատրիարքին, ինչ օգուտ որ տրա-  
գործը առջիններուն հետ է: Մի անգի երդումով  
պատրիարքը կաշկանդուած է և չէ կարող իր  
կրթման դէմ մեղանշել ցաւելով այդ ժողովը  
որպէս զի գործէ այս ճգնաժամի մէջ ինչպէս  
որ կամի: Սակայն մօտ է օրը որ ժողովուրդը  
հաշիւ պիտի պահանջէ իր ներկայացուցիչնե-  
րէն, վասն զի լիքն է բաժակը: Մինչև այն ա-  
տեն պէտք է որ ընդհանուր ժողովին միծամա-  
նութիւնը, եթէ յիշուի կը սիրէ ազգին շահերը  
և կուզէ պատրիարքի մնալը, խմբովին հրաժա-  
րական տայ, որպէս զի ժողովը ինքնիրեն լու-  
ծեալ համարուելով մէկ քանի ամիս հանդարտ  
ըլլանք մինչև նոր երեսփոխանաց ընտրութիւնը:  
Այժմեան պօռնոտախօսներու կրուր իր անգո-  
րութեամբ միայն կրնայ ծառայել ազգին, Ժո-  
ղովրդեան ճիշդ կարծիքը յայտնեց մի պան-  
դուստ հանդիսական երէկի ժողովքի ատեն, երբ  
ամենքը խօսք կուզեմ ըսած ատենին բացա-  
կանցեց Վ. Եսան և մէկ և մէկ և խօսք կու-  
զէք, գործ է երբ պիտի տեսնէք:

Եւ բոլոր այս բաներուն պատճառ այն ան-  
նախատես սահմանադրութիւնն է որ ժողովուրդը  
չը պատրաստած, Միացեալ Նահանգաց նման նո-  
րա ընտրողական մէկ իրաւունք տուաւ: Այս  
աստիճան անսահման ընտրողական մէկ գրու-  
թիւն չարք մըն է ազգին, վասն զի տակաւին  
պէտք ունէինք մեք վայելելու բարեխառնեալ  
նահապետական գրութեամբ մէկ վարչութիւն:

Իսկ էֆէնդիներուն գալով, նոքա այնքան քուս  
և մատնիչ են, որքան վախկոտ: Կը բաւէ որ մէկ  
քանի անգամ հրապարակաւ յայտնուի նոցա ա-  
րարքն, և օրագիրք, փոխանակ նոցա գործիք  
ըլլալու, յականէ յանուանէ մատնանի ընեն  
նոքա ազգին: Նոքա այնքան վատ են և ըսկո-  
րունքին այնքան խախուտ որ դժուար չէ փչիւր  
մէկ հարուածով բոլոր նոցա կարուցած նեղա-  
ւոր սրկներն:

Օրագիր ըսելով ի հարկէ պէտք չէ հասկա-  
նանք Վ. Պօլսի հայ թիւրքերը, որք այս վերջի  
միջադէպին մէջ ցոյց տուին որքան առանց ըս-  
կերտելի և չողոքօրթ ըլլալին, բայց: Վասն-  
դուռնէն: Երբ ժողովուրդը յուզված էր և կը  
վարնար սառնակի որ մի գուցէ իր սիրելի պատ-  
րիարքին զրկուի, օրագիրք ոչ միայն չը պաշտ-  
պանեցին զայն յայտնապէս, այլ և ծածկել ու-  
զեցին նորա հրաժարականին բուն իսկ շարժա-  
ռիթները, այլ և արգելք ըլլալ ուզեցին որ ժո-  
ղովուրդը հաղարաւոր ստորագրութիւններ հա-  
ւաքէ նորա մնալը թախանձելու համար: Կար-

ծեցին թէ այս անգամ անդառնալի էր Ներսէսի  
որոշումը և չուզեցին անհաճելի երեկ ոմանց:  
Նոքա պատրաստ էին ինկարկելու նորընտիր  
պատրիարքին, այս պատճառաւ չափազանց գո-  
վասանութիւններ չըլին ելնողին: Փոխանակ  
պախարակելու Ներսէսի յայտնի և զաղանի  
թշնամիները, փոխանակ ցոյց տալու այն ամեն  
երեսփոխանները որք իրենց յանձնուած պաշ-  
տօնը այսպէս փառաբար և ազգամիտս կերպով  
կը գործածեն, լաւագոյն համարեցան այդ հրա-  
ժարման պատճառը ուրիշ տեղ փնտռել: Այլ  
թիւրք լրացաւ իսկ ըսելու թէ թիւրք օրագրաց  
յարձակումներուն պատճառաւ է որ հայոց  
պատրիարքը կը հրաժարի: Ով որ փառէ թէ ինչ  
է թիւրք մամուլը, որու մէջ զժողովուրդը հայ  
խմբագիրներ ալ կան, կրնայ հասկանալ թէ աս-  
կէ աւելի նախատական խօսք կարելի չէր ընել  
Ներսէսին:

Այս դէպքի վրայ հարկ համարեցայ երկար-  
օրէն պնդել զլիսաւորապէս երկու պատճառի  
համար: Նախ՝ կրկին և կրկին ցոյց տալու հա-  
մար թէ Վ. Պօլսի զլիսաւոր գործիչներն որպի-  
սի անձեր են, խեղճ ժողովուրդը որոց ձեռք  
խաղալիք եղած է, և երկրորդաբար երևան հա-  
նելու համար թէ հայոց ազգը, նա մանաւանդ  
գաւառացին պէտք չէ մէկ բան սպասէ սոցա  
նման մարմիններէ: Իսկ ձեր մէջ, եթէ տակաւին  
կան այնպէս անձեր որ մեծ համարում ունին Վ.  
Պօլսի ազգային ժողովին վրայ և հանգիստ կը  
ննջեն կարծելով թէ այստեղ հայոց հարցի մասին  
Ներսէսէ զատ աշխատող կայ ազգու կերպով,  
պէտք է որ փոքր ինչ նոցա սրտին անդորու-  
թիւնը բարեխառնի և մոտենն առաւել խեղճ  
թիւրքարեակ գաւառացիին ապագան ապահո-  
վելու կերպերուն վրայ, առանց Վ. Պօլսի գոր-  
ծիչներու միջնորդութեան:

Հ. Յ.

## ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Տիկնֆօնը արդէն Չինաստանում ևս մուտք է  
գործել: Յայտնի է, որ չինական լեզուն չունի  
աչերենարան և որ չինացիք զրելու համար գործ  
են ածում հաղարաւոր զանազան պատկերներ,  
որոնց իւրաքանչիւրը իր նշանակութիւնն ունի:  
Այդ պատճառով շատ դժուար է այս լեզուին  
յարմարեցնել սովորական հեռագրական սխա-  
տմը: Չինաց կառավարութիւնը հասկացաւ, որ  
ինքն կարող է տէրեֆօնից քաղել այն, ինչ որ  
չէր կարելի սպասել հեռագրից, և այդ պատ-  
ճառով նա կարգադրեց չինի տէլեֆօնեան գծեր:  
Այդ գործի հսկողութիւնը յանձնված է ամերի-  
կական ինժեներին: Առաջին գծերը կանցկացնվեն  
Նամուրի—Լիւնանդում:

\*\*\*

«Մասիս» լրագրում կարդում ենք հետեւեալը:  
«Յաւով կը լսենք թէ անգլո-ֆրանսական «Մէ-  
տէն» լրագիրը պետական դատաստանին վե-  
րաբերեալ տեղեկութիւններ հրատարակած լինե-  
լուն պատճառաւ խաղա խափանուել է Բ. Վը-  
րան հրամանաւ:

\*\*\*

Թիւրքաց Հայաստանից մեզ գրում են: «Մուշի  
կողմերում այս տարի հացարդների շատ մեծ  
առատութիւն է: Վանի և Մուշի տանջանքներում  
զարդների թիւը շատ անշնան է. ժողովուրդը  
ուսման փափագ ունի, բայց ուսում տուող չը  
կայ: Վանի մէջ Հայաստանի աշխարհագրութիւ-  
նից հրապարակական դատերը շատ լաւ են առաջ  
գնում, միայն ժողովրդի ամեն դասակարգերը  
միջոց չունեն ներկայ գտնվելու այդ դասախո-  
սութիւններին: Թիւրքաց կառավարութիւնը տար-  
սափով է նայում ուսման տարածվելու վրա հա-  
յոց ազգաբնակչութեան մէջ»:

\*\*\*

«Մասիս» լրագրում կարդում ենք հետեւեալը:  
«Վ. Ե. սուլթանն յանձնարարում մը նշանակեց  
բարենորոգմանց ծրագիր մը պատրաստելու հա-  
մար ըստ 61-որդ յօդուածոյ Բերլինի դաշնա-  
դրոյն, որ Արմէնիոյ վարչութեան կը վերաբերի:  
Այդ ծրագիրը տէրութեանց պիտի ներկայացվի,  
և Բ. Գուուր նախաձեռնութիւն պիտի ունենայ  
բարենորոգմանց ներմուծման գործին մէջ: Յոյսեր  
կը յայտնվին թէ սուլթանը տեսակ մը բարենո-  
րոգման ծրագիր հրատարակել պիտի տայ ընդ-  
հանուր գաւառաց վարչութեան համար նպատակ  
ունելով առաջն առնուլ Եւրօպիոյ դիւանագի-  
տական միջամտութեան: Ուսման նախարա-  
րութիւնը երէկ հայաբնակ գաւառաց մէջ մրտ-  
ցուելէ քաղաքներում անցնող խնդրոյն զրազեցաւ:  
Նոր ծրագիր մը պատրաստ է, որ կայսերական  
իրազեկով վաւերանալէ յետոյ, մեծ պետութեանց  
պիտի հաղորդվի»:

Թմբաղի—հրատարակող ԳԻՐԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ